Manifest Lauwerskust

Een toekomstvisie op Lauwerskust voor 2050 en verder

Een toekomstvisie op Lauwerskust voor 2050 en verder

Wij[1] hebben ons verenigd om te komen tot een toekomstvisie voor ons gebied, Lauwerskust. Dit doen we omdat we actief willen bijdragen aan onze toekomst. Wat ons bindt is een gevoel van trots voor de regio en een gezamenlijke visie op de toekomstmogelijkheden van landbouw, natuur, visserij, wonen, recreatie en duurzaam ondernemen. Wij geloven dat de unieke kwaliteiten van ons kustgebied een uitstekende basis vormen om tot een sterke, gebiedseigen economie te komen, met de ecologische draagkracht als basis. Wij geloven ook dat onze regio een (inter)nationaal toonaangevende voortrekkersrol kan vervullen waar het gaat om energietransitie, landbouw en klimaatadaptatie.

Het manifest is opgebouwd uit vijf bouwstenen en een zevenpuntenplan. Wij nodigen de bestuurders van de Stuurgroep Lauwersmeer, zijnde de provincies Groningen en Fryslân en de gemeentes Het Hogeland en Noardeast-Fryslân, en de waterbeheerders Wetterskip Fryslân en Noorderzijlvest uit om deze concrete punten samen met ons nader te onderzoeken en waar mogelijk te implementeren. Zo kunnen wij met elkaar de identiteit, leefbaarheid en toekomstbestendigheid van ons (Lauwers) kustgebied versterken.

Albert Keizer

Aaltje Rispens

Jóhan Rispens

Jélle Bos

Henk Postma

[1] Wij zijn vijf ondernemers uit Friesland en Groningen, die wonen en werken in dit gebied en dit manifest op eigen titel voorstellen. Wij hebben verder geen mandaat. Wij zijn:

- Albert Keizer, directeur/eigenaar Next Generation Shipyards B.V.
- Aaltje Rispens, agrarisch ondernemer, bestuurder proefboerderij SPNA en Potato Valley
- Jóhan Rispens, mede-eigenaar SOLT en duurzaam garnalenvisser
- Jélle Bos, directeur/eigenaar Beleef Lauwersoog & Bos Marine Services B.V.
- Henk Postma, natuurfotograaf, docent fotografie NHL Stenden Hogeschool en wadloopgids

Het Manifest Lauwerskust is ontstaan in een aantal inspirerende gesprekken gefaciliteerd door de Waddenvereniging en Programma naar een Rijke Waddenzee.

Lauwerskust[2]: een uniek kustgebied met unieke kansen

‘Wij gaan uit van de waarden van ons kustgebied. We willen deze behouden en versterken om het gebied oneindig te kunnen blijven gebruiken’

Albert Keizer, directeur/ eigenaar Next Generation Shipyards B.V.

Wij leven, wonen en werken in een heel bijzonder gebied, waar we trots op zijn. Het is een kustgebied aan de rand van de Waddenzee, met van oorsprong natuurlijke overgangen van zoete rivieren naar de zoute Lauwerszee. Het is een eeuwenoud landschap vol cultuurhistorische elementen, en met meer ongrijpbare ingrediënten als rust, weidsheid en duisternis. Als bewoners hebben we altijd al een sterke pioniersmentaliteit gehad. Veel is hier ‘man made’. Lang geleden wonnen de agrariërs hun eigen landbouwgronden op de zee; recenter zijn bedrijven in Lauwersoog letterlijk vanuit het niets opgebouwd.

In het verleden hebben zee, visserij, handel en de rijke landbouwgronden het gebied welvaart gebracht. Opgeslibde, zoute kwelders werden doorontwikkeld tot hoog-productieve landbouwgronden. Het was een dynamisch gebied met ruimte voor mens en natuur. Met de aanleg van een afsluitdijk vijftig jaar geleden werd de zoute Lauwerszee een zoet Lauwersmeer. Dit heeft ons sindsdien veel gekost maar ook veel opgeleverd. Ook kreeg het meer een belangrijke functie in de afwatering van Groningen en Friesland.

Wij hebben een sterke, gebiedseigen economie voor ogen, met de ecologische draagkracht van het kustgebied als basis. Een gebied waar het goed wonen, werken en recreëren is, waar de unieke kwaliteiten centraal staan en dat is voorbereid op de toekomst. De zee is de vormende kracht van onze kust en de rijke bodem geweest; en nog altijd is water het verbindende element.

Met dit Manifest Lauwerskust willen we een sterke, gebiedseigen, duurzame ontwikkeling van ons woon- en werkgebied initiëren en stimuleren. Voor ons en voor de generaties die na ons komen.

[2] Hieronder verstaan wij het ruime overgangsgebied tussen zee en land rond Lauwersoog. Globaal het gebied Holwerd-Dokkum-Kollum-Zoutkamp-Pieterburen en de Waddenzee.

Lauwerskust: vijf bouwstenen voor de toekomst

A. Een toekomstbestendig kustgebied met een robuust karakter

‘Het veranderende klimaat biedt kansen voor versterking van de natuur. Waterveiligheid en natuur kunnen hier hand in hand gaan’.

Henk Postma, natuurfotograaf, docent fotografie NHL Stenden Hogeschool en wadloopgids

Het klimaat verandert: hogere temperaturen, meer intensieve regenbuien, langere droge perioden en zeespiegelstijging. Binnenkort worden nieuwe klimaatscenario’s verwacht; het voorlopige beeld is dat ook de Waddenkust na 2050 te maken krijgt met een forse zeespiegelstijging. Daarnaast is er door diverse oorzaken ook sprake van een flinke bodemdaling. Dit alles heeft gevolgen voor het leven, wonen en werken in ons kustgebied.

Waterveiligheid staat voorop. Het is onze ambitie om tot een veilige, klimaatbestendige kustzone te komen. Met de verwachte zeespiegelstijging wordt dat een flinke uitdaging. We zullen verder moeten kijken dan de gangbare vormen van dijkversterking. Versterking van de kust kan met diverse maatregelen zoals het stimuleren van de aangroei van buitendijkse kwelders (building with nature), het aanleggen van innovatieve dijksystemen als overslagdijken of dubbele dijken en het ophogen van laaggelegen gebieden met waddenslib.

Niet alle waterproblemen kunnen in het Lauwersmeergebied worden opgelost. Er zijn ook waterbuffers en -bergingen in het achterland nodig. “De Onlanden bij de stad Groningen is daar een mooi voorbeeld van,” vindt Henk Postma. “Vooral omdat het waterberging met prachtige nieuwe natuur combineert. Het is geweldig om te zien wat daar gebeurd is. Met de klimaatverandering hebben we veel meer van zulke gebieden nodig.”

Door natuurlijke processen meer ruimte te geven kan het Lauwerskustgebied als natuurlijke klimaatbuffer met de klimaatverandering meegroeien. Hierdoor wordt het gebied toekomstbestendiger. Toekomstbestendig betekent ook dat de ecologie op orde is: de ecologie van de bodem voor de landbouw en het ecosysteem voor de natuur. De biodiversiteit van de waddenkust staat onder druk. De visstand in de Waddenzee is historisch laag en insecten en vogels hebben het moeilijk. Natuur en landbouw moeten zich teweer kunnen stellen tegen de veranderende omstandigheden als gevolg van klimaatverandering. Postma: “Versterking kan het best in een robuust systeem met gebieden die tegen een stootje kunnen. Met goede ecologische verbindingen tussen zee en achterland, waterbergingsgebieden, een dynamisch waterpeilnatte weidevogelgebieden en aandacht voor biodiversiteit in de landbouw kunnen we dat bereiken.”

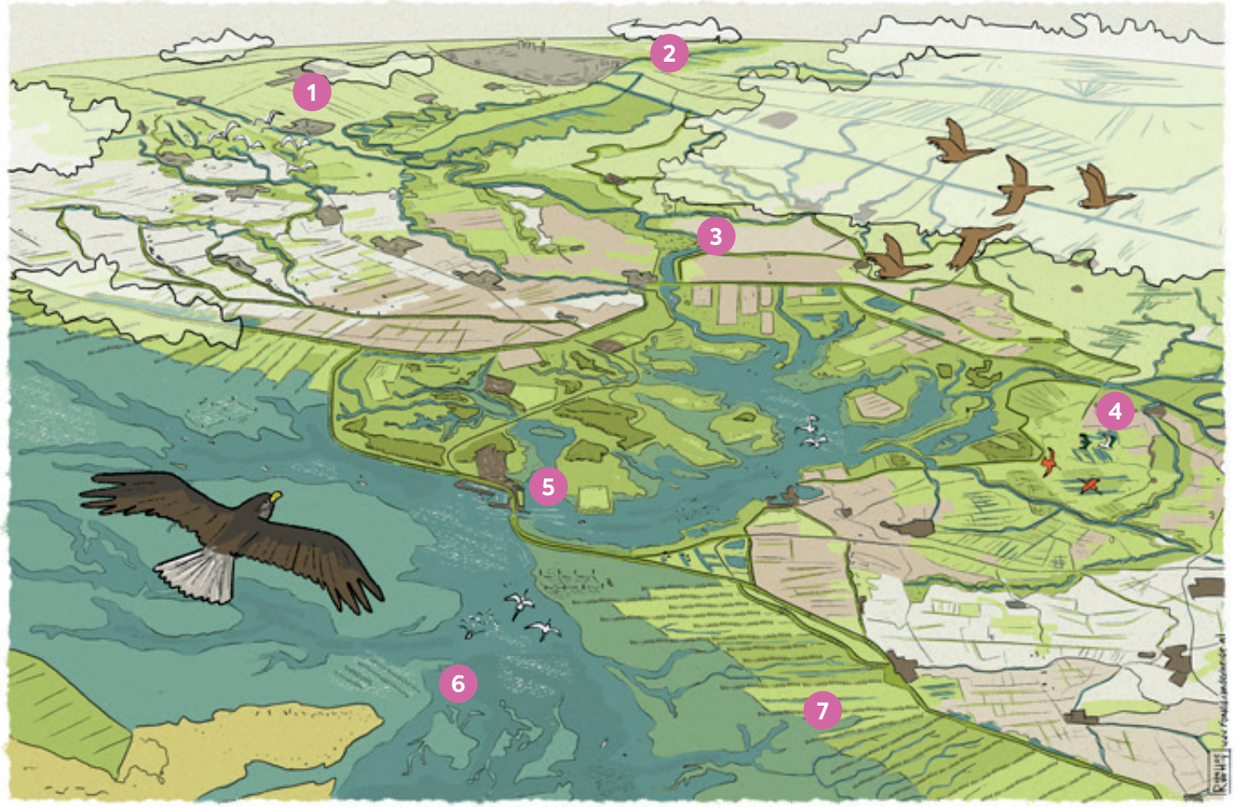

1 Robuust en overweldigend systeem van rust, ruimte en stilte

2 Eén natuurlijk systeem verbindt Waddenzee en achterland

3 Stevige klimaatbuffers zorgen voor natuur en waterberging

4 Natte graslanden geven ruimte aan waterberging en weidevogels

5 De sporen die de natuur achterliet, zijn nog uit het landschap af te lezen

6 Dynamische Waddenzee als basis voor gezond marien ecosysteem

7 Kustverdediging door opslibbing

B. Innovatiegebied voor een ‘ecologische economie’

‘Landbouw en natuur horen niet meer lijnrecht tegenover elkaar te staan. De omstandigheden vragen erom dat we eensgezind aan de toekomst werken.’

Aaltje Rispens, agrarisch ondernemer, bestuurder proefboerderij SPNA en Potato Valley

We willen inzetten op een economie op basis van ecologie: niet méér uit de omgeving halen dan deze kan leveren, maar de omgeving zo goed beheren dat we er tot in het oneindige van kunnen oogsten. Met de nieuwste technologische ontwikkelingen is het mogelijk de oostelijke Waddenzee en de brede kuststrook honderd procent vrij van fossiele brandstoffen te krijgen.

De komende jaren moeten we ook de omslag maken naar een landbouw die uitgaat van zo efficiënt mogelijk gebruik van grondstoffen. Akkerbouwers en veehouders zullen meer moeten gaan samenwerken. “Door in samenspel met de natuur en ondersteund door innovatieve technieken te boeren, kunnen wij agrariërs de kwaliteit, efficiëntie en duurzaamheid verhogen én inspelen op de wensen en eisen van de samenleving,” zegt Aaltje Rispens. “Ik geloof ook in het belang van een gezonde bodem en in het herstellen van de kringloop. Eén voorbeeld: als akkerbouwers eitwitrijke producten voor de veehouders telen, hoeft dat niet meer van over de hele wereld via Rotterdam hiernaartoe gehaald te worden.”

Voor onze toekomst is ook een goede, duurzame zoetwatervoorziening – met zelfvoorziening als vertrekpunt – nodig. Klimaatverandering betekent ook meer verdamping waardoor er minder water in de zomer beschikbaar is én een grotere kans op grote hoeveelheden regenwater, de zogenoemde clusterbuien. Wij zetten daarom in op bodems met een goede structuur, het vasthouden van regenwater en het versterken van de zoetwaterlens die op het zoute grondwater drijft. Dat kan door water op een innovatieve manier vast te houden en te laten infiltreren in de bodem. Met die technieken kan de (zoete) landbouw de komende decennia vooruit. “Daarnaast dwingt de verzilting van het grondwater ons ook om meer kennis op te doen over nieuwe zilte en zouttolerante gewassen, over de impact van zout op kleigronden en de zouttolerantie van bestaande gewassen. “Hier zijn we al mee bezig,” zegt Rispens, “en ik word heel enthousiast van alles wat we leren om met de veranderende omstandigheden om te gaan. We gaan er de komende jaren graag volop mee verder, de urgentie is er.”

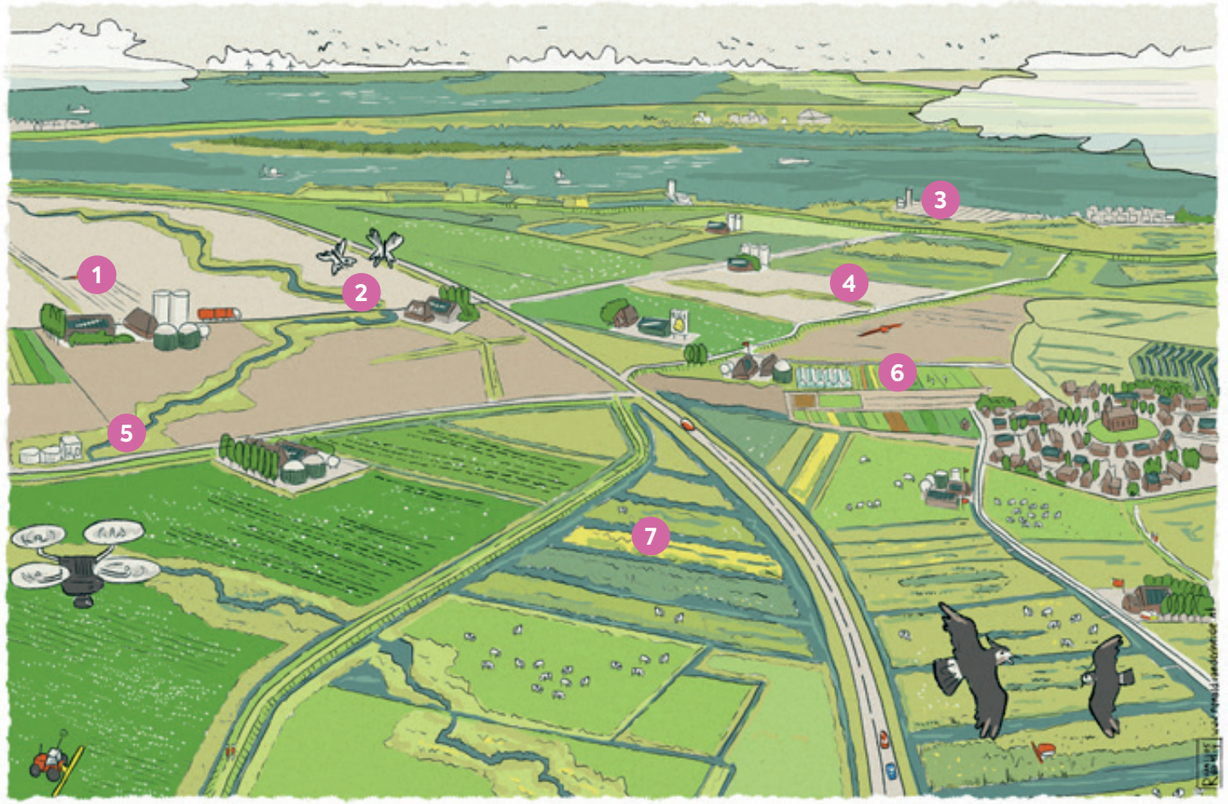

1 Productie en benutting duurzame energie op de boerderij

2 Landbouw en natuur gaan hand in hand

3 Dynamische landbouw buitendijks

4 Productie voor wereldmarkt

5 Optimale en eigen zoetwatervoorziening

6 Productie van streekproducten

7 Proefvelden: innovatie met zilte, zouttolerante en natte teelten

C. Inzetten op gebiedseigen, duurzame energie

‘Wij hebben de kennis én de mogelijkheden om technologisch voorop te lopen’

Albert Keizer, directeur/ eigenaar Next Generation Shipyards B.V.

Zonnedaken, zonnevelden, energie uit water: de regio biedt legio mogelijkheden om zelf duurzame energie te produceren. Ons ideaal is om de streek daarin zelf-voorzienend te maken. Eventuele tekorten kunnen aangevuld worden met waterstof die (op zee) door windenergie is opgewekt.

Visser Jóhan Rispens is grootgebracht ‘met de hand op de regulateur’ en met respect voor de natuur. “Er zijn nu te veel vissers die alleen voor de valuta gaan in plaats van met hun hart te vissen. Ik ben harstikke blij nu ik zie dat er een jonge generatie aankomt die openstaat voor nieuwe ontwikkelingen, zowel wat betreft vistechnieken als voortstuwing.” Ideeën voor een garnalenkotter 2.0 zijn in ontwikkeling, in Lauwersoog. Het schip zal worden aan-gedreven door elektriciteit op basis van water-stof. “Met eenzelfde soort excursieboot 2.0 kunnen toeristen straks het wad beleven én de werking van waterstof zien, hoeveel mooier wil je het hebben?”

Over de gevaren van waterstof bestaan hard-nekkige vooroordelen. “Onterecht,” weet Albert Keizer. “En ik weet ook dat we die vooroordelen kunnen ontkrachten. Wij zien duurzaam op-gewekte waterstofenergie als dé oplossing om Lauwerskust en de oostelijke Waddenzee op een veilige en economisch haalbare manier fossielvrij te maken. Júist dit gebied is geschikt. We hebben het voorrecht dat hier nog ruimte is en de fossiele wereld er nog niet zo veel vat op heeft als op veel andere regio’s. En er is de breed gedragen overtuiging dat we verder moeten naar duurzaamheid.” Keizer voelt zich bevoorrecht dat hij daar vanuit Lauwersoog aan kan werken. Voor de haven voorziet hij een hub-functie met een aanlandstation voor de energie die straks grootschalig op de Noordzee wordt geproduceerd. “Mijn ideaal is dat de waterstof zo dicht mogelijk bij de windmolens geproduceerd wordt en dat het transport naar de wal - waar mogelijk - door al bestaande gasleidingen plaatsvindt. Er hoeft dan niet in de zeebodem gegraven te worden en het werkt kostenbesparend als het transport niet via elektriciteitskabels hoeft.” In zijn toekomstbeeld is er in Lauwersoog voldoende waterstof beschikbaar - op basis van lokaal en offshore geproduceerde duurzame energie. Tankpunten op de haven leveren deze brandstof: ‘slow fill’ voor de scheepvaart, ‘fast fill’ voor auto’s, openbaar vervoer en tractors.

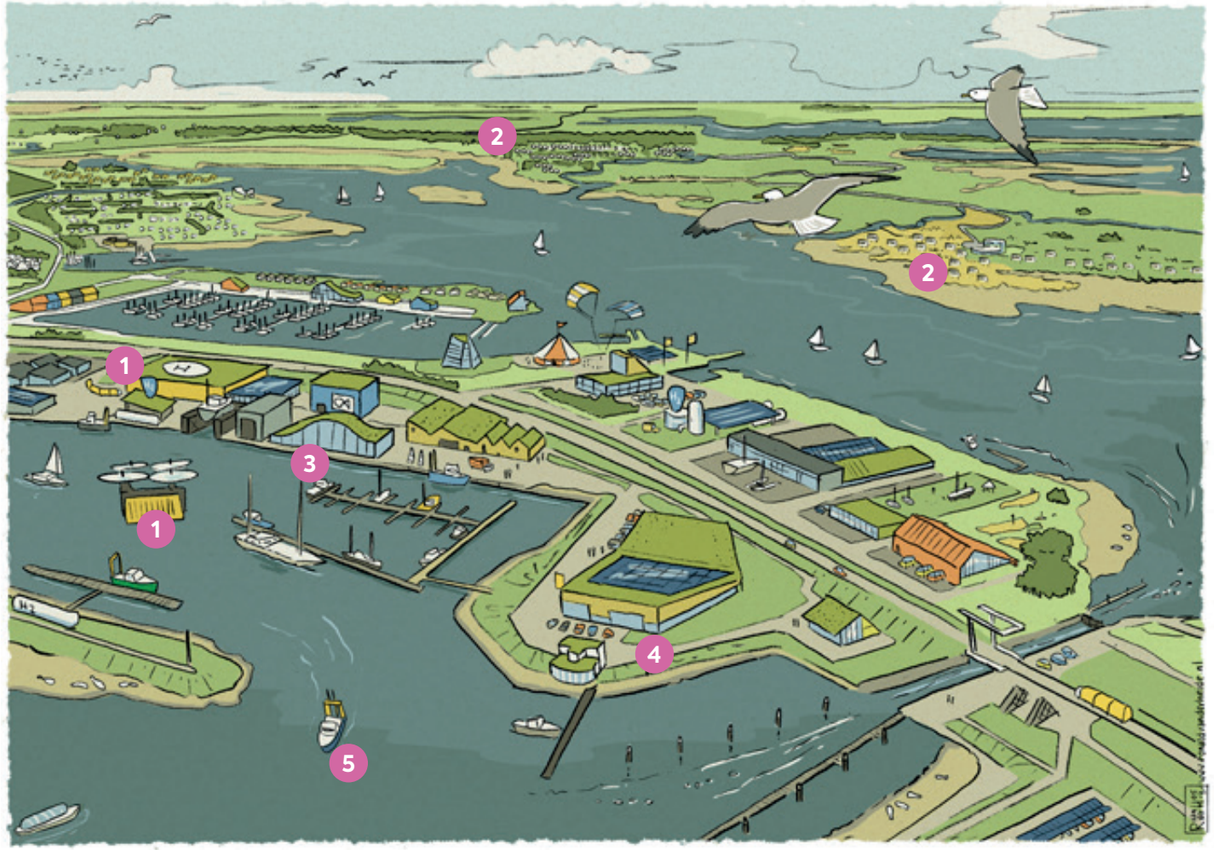

1 Innovatiecluster rond duur-zame energie en logistiek

2 Duurzame recreatie die opgaat in het landschap

3 Duurzame visserij en maritiem onderzoek

Waterstof als motor voor nieuwe ontwikkelingen

4 Innovatiehaven als publiekstrekker

5 Oostelijke Waddenzee honderd procent vrij van fossiele brandstoffen

D. Versterking op basis van de unieke kwaliteiten

‘Wij kiezen voor de unieke kwaliteiten van het gebied. We willen met ambitie inzetten op waddenkust, rust, ruimte, historie, donkerte, natuur, horizon.’

Jelle Bos, directeur/ eigenaar Beleef Lauwersoog & Bos Marine Services B.V.

Ons brede kustlandschap met historische plaatsen als Holwerd, Paesens-Moddergat, Dokkum, Kollum en Zoutkamp bestaat uit een onlosmakelijke, maar niet altijd zichtbare, eenheid van eeuwenoude kwelders, dijken, terpen, kerken, sluizen en waterinfrastructuur. Door deze verbanden te laten zien, kunnen we ons imago als kustgebied versterken.

“Ons landschap en onze natuur zijn zó rijk,” zegt Henk Postma. “Het is goed en gezond om je daar als mens mee te verbinden. Ik merk het elke keer weer, ook in mijn werk als wadloopgids. Als je het landschap begrijpt en bewust beleeft, dóet dat iets met je. De verhalen die erachter liggen in combinatie met de ruimte en de zuivere lucht maken dat mensen vrolijk worden, met voldoening naar huis gaan en met respect aan dit gebied terugdenken.”

Door zwaarder op kwaliteiten als rust, ruimte en natuur in te zetten, kunnen we ook de recreatieve sector versterken. Jelle Bos spreekt bij voorkeur de bewuste en geïnteresseerde recreant aan. “Mensen die de duisternis van het Dark Sky Park willen beleven, mensen die júist met slecht weer een Noordzeetocht willen maken. Voor deze doelgroepen wil ik graag weersonafhankelijke activiteiten en faciliteiten (denk aan een hotel, een rondvaartboot op waterstof) creëren. We willen méér mensen trekken, daar is in dit ruime gebied zeker plaats voor. En met een stabiele, jaarrond, exploitatie dragen we bij aan de regionale economie. Dat komt weer ten goede aan de leefbaarheid van de dorpen, met basisscholen, sportvoorzieningen en een rendabele middenstand.” Bos is ervan overtuigd dat de kansen hier liggen. Op het Lauwersmeer, op Wadden- en Noordzee - ‘dat fantastisch mooie gebied en de laatste wildernis van Nederland’ - onderga je nog de elementen waar we geen grip op hebben. Ik zeg altijd: alles wat er in het leven toe doet, ervaar je rond Lauwersoog.”

1 Kust en zee zijn altijd voelbaar

2 Recreatie rond natuur, rust, ruimte, donkerte, horizon, historie

3 Historie en innovatie gaan hand in hand

4 Levendige, karakteristieke dorpen

5 Kleinschalige, duurzame visserij

6 Restaurants en winkels bieden lokale producten aan

E. Bottom-up aan de slag

‘Dit gebied dankt zijn rijkdom aan de zee en is opgebouwd door pioniers. Daar willen we op verder bouwen’.

Johan Rispens, mede-eigenaar SOLT en duurzaam garnalenvisser

De vormgeving van onze toekomst zal door en voor de mensen in dit gebied moeten gebeuren. Als we het proces bottom-up vanuit alle dorpen in de regio aanjagen, kan er een door bewoners gedragen beweging ontstaan.

Samen met overheden, maatschappelijke partijen en ondernemers kunnen de bewoners zelf bijdragen aan de toekomst van hun leefomgeving. Daarbij moeten we niet schromen om grootschalig en innovatief te denken – juist om het kleinschalige dat ons gebied zo waardevol maakt voor de toekomst te kunnen waarborgen.

Provincie Groningen en Provinsje Fryslân, gemeente Het Hogeland en gemeente Noardeast-Fryslân, Wetterskip Fryslân en waterschap Noorderzijlvest: verzilver de kans die u hier krijgt aangereikt. Laten we samen bijgaande zeven punten nader onderzoeken en waar mogelijk implementeren. Zo kunnen wij met elkaar toewerken naar een breed gedragen toekomstbestendige inrichting van Lauwerskust waarbij ecologie en economie in evenwicht zijn en die bovendien vele anderen ter inspiratie kan dienen.

Lauwersoog, 23 mei 2019
Albert Keizer, Aaltje Rispens, Jóhan Rispens, Jélle Bos, Henk Postma

1 Levendige dorpen met bedrijven, scholen en ontmoetingsplekken

2 Innovaties geven de economie een ‘boost’

3 Lokale ondernemers verkopen lokale producten aan bewoners en recreanten

4 Bewoners en ondernemers nemen zelf het initiatief: bottom-up!

Manifest Lauwerskust – het zevenpuntenplan

Wij stellen het volgende concrete zevenpuntenplan voor om gezamenlijk met bewoners, overheden, bedrijven en kennispartijen een kickstart te geven aan de uitvoering van de vijf bouwstenen uit het Manifest Lauwerskust.

1. Economische ontwikkeling op basis van kustidentiteit

De identiteit, de unique selling points en de ecologische draagkracht van het gebied zijn het natuurlijk kapitaal. De kernkwaliteiten rust, ruimte en natuur aan de rand van het Werelderfgoed Waddenzee moeten leidend zijn voor de economische ontwikkeling. Wij zetten in op het verduurzamen en versterken van de kleinschalige, gebiedseigen visserij op de oostelijke Waddenzee en in het Lauwersmeer. Het herstellen en vervolgens duurzaam beheren van vispopulaties en het vermarkten van onze kwalitatief hoogwaardige streekproducten zijn daarbij belangrijk.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Ondersteun en faciliteer een recreatief aanbod dat past bij de identiteit van Lauwerskust en Werelderfgoed Waddenzee én bij de beleving van de kernwaarden;
- Kies voor een Werelderfgoed-centrum dat deze kustidentiteit ondersteunt en versterkt;
- Kies voor kleinschalige, gebiedseigen, duurzame visserij in de oostelijke Waddenzee en het Lauwersmeer, gekoppeld aan bezoekershavens in Lauwersoog, Zoutkamp en Dokkum.

2. Een innovatieve benadering voor de waterveiligheid van kust en achterland

Wij willen dat de verwachte klimaateffecten voor ons gebied goed in kaart worden gebracht. Van daaruit verkennen we graag wat passende oplossingen zijn. We denken daarbij vanuit het dynamische en innovatieve karakter van gebied en gemeenschap. Dus integrale versterking van waterveiligheid, natuur én agrarische economie in kuststreek en achterland.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- In kaart brengen van de effecten van de nieuwste klimaatscenario's voor Lauwerskust;
- Ontwikkelen van een klimaatadaptatie-aanpak voor het gebied als geheel, met innovatieve oplossingen als klimaatbuffers in het achterland en opslibbing van de kustgebieden (onder andere aansluitend op ontwikkelingen in natuurinclusieve landbouw en Deltaplan Biodiversiteitsherstel).

3. Lauwerkust: Proeftuin Maritieme Waterstofeconomie

Waterstof heeft de potentie om dé nieuwe, duurzame brandstof van de toekomst te worden. Lauwerskust kan een van de innovatie-locaties voor de waterstofeconomie van Nederland zijn. De Ecolution, het

vlaggenschip van de ontwikkeling van waterstof als nieuwe energiebron, opereert al vanuit Lauwersoog. Essentieel binnen de proeftuin is een verminderde regeldruk rond waterstoftechnieken zodat innovaties ook echt van de grond kunnen komen. Deze profilering kunnen we gebruiken om meer bedrijven uit de waterstofketen aan te trekken en de werkgelegenheid in Lauwersoog te versterken.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Kies voor een toekomst zonder fossiele brandstoffen (onder andere scheepmotoren) in Lauwerskust en de oostelijke Waddenzee; en zorg voor omzetting windenergie op zee in waterstof;
- Creëer de Proeftuin Lauwerskust Maritieme Waterstofeconomie, een vierjarig programma voor innovatie rond waterstof, met ruimte in de regelgeving/faciliterende financiële programma's, lokale productie van duurzame energie en aanlanding van (een deel van de) windenergie op zee in Lauwersoog.

4. Lauwerskust energieneutraal

De bedrijven in Lauwersoog willen omschakelen naar een duurzame energievoorziening. Hiervoor zetten ze in op het zelf ontwikkelen van meer duurzame energie én op het innovatieve gebruik van waterstof.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Ontwikkel drie pilotprojecten rond vervoer op waterstof: garnalenkotter, excursieboot en landbouwtractor;
- Versterk de uitrol van duurzame energieproductie in de dorpen van Lauwerskust en verken de mogelijkheden van energiebenutting uit water (warmte en koude uit oppervlaktewater en/of getijdenstroom).

5. Innovatiegebied voor landbouw van de toekomst

De regio heeft een professionele agrarische sector met een hoog kennisniveau. Om dit in de toekomst

zo te houden, zet de sector in op verbetering van de bodemkwaliteit, zelfvoorziening qua zoet water (spaarwatertechnieken), innovatie rond zouttolerante/zilte teelten en verbetering van de biodiversiteit.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Invulling geven aan het proefprogramma Zoet op Zout Lauwersmeergebied met de projecten Spaarwater, Boeren Meten Water en Zoetwatervoorziening; onderzoek naar zouttolerantie van teelten waarmee de kennis op het gebied van verzilting door, voor en met de agrariërs wordt ontwikkeld; en deze kennis delen met de regio;
- Opschalen 'zilte beheerpakketten' als onderdeel van agrarisch natuurbeheer;
- In samenwerking met andere bedrijven/organisaties uit de regio de mogelijkheden verkennen om de bodemkwaliteit in relatie tot kringloop te verbeteren, bijvoorbeeld door gebruik van regionale reststromen.

6. Naar een robuust Lauwerskustlandschap met biodiversiteit en karakter

We willen leven, wonen en werken in een kustgebied met karakter en kwaliteit. Ons gebied is onlosmakelijk verbonden met de Waddenzee en het watersysteem in het achterland. Het dynamische karakter is daarbij ons vertrekpunt. Hierbij kunnen we logische combinaties van waterberging, natuur en landschapsversterking vinden. Wij streven naar versterking van cultuurhistorie, landschap en biodiversiteit. De bescherming en versterking van de natuur beschouwen we graag vanuit het kust-ecosysteem als geheel: vanuit de Drentse beken en het Friese achterland via de diepen en vaarten en de voormalige zeearm naar de Waddenzee.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Versterking van de identiteit van Zoutkamp, Dokkum, Lauwersoog, Holwerd en Paesens-Moddergat als karakteristieke kustplaatsen;
- Versterking van het kustlandschap met herstel cultuurhistorische elementen (oude sluizen/inlaten, historische gebouwen, terpen, molens etc.) en het vernieuwen van dijkstructuren tot groene, bloemrijke linten tussen de dorpen;
- Ontwikkelen drie groene, landschappelijke, cultuurhistorische, recreatieve routes tussen kust en achterland: van Kollum naar de kust, van Dokkum naar Lauwersoog en van de stad Groningen naar Zoutkamp;
- Realiseren van een optimale vismigratievoorziening en onderwaterhabitat waardoor vissen 24/7 het Lauwersmeer in en uit kunnen zwemmen; en hierbij verkennen in hoeverre een stabiel brakwatergebied in (het noordelijke deel) van het Lauwersmeer te realiseren is zonder negatieve impact op andere functies.

7. Proces

Wij zien 'Manifest Lauwerskust' als een startpunt. Wij willen dit de komende jaren graag met mensen uit het gebied en overheden uitwerken. Wij vinden het belangrijk dat alle dorpen uit Lauwerskust worden betrokken en dat we samen werken aan een breedgedragen, toekomstgericht plan.

Concreet voorstel voor de komende vier jaar:

- Samen met overheden, maatschappelijke partijen, ondernemers en bewoners van het gebied het Manifest Lauwerskust uitwerken tot een actieplan.

Colofon

Manifest Lauwerskust
Een toekomstvisie op Lauwerskust voor 2050 en verder
Datum: 23 mei 2019

Opgesteld door:

- Albert Keizer, directeur/eigenaar Next Generation Shipyards B.V.
- Aaltje Rispens, agrarisch ondernemer, bestuurder proefboerderij SPNA en Potato Valley
- Johan Rispens, mede-eigenaar SOLT en duurzaam garnalenvisser
- Jelle Bos, directeur/eigenaar Beleef Lauwersoog & Bos Marine Services B.V.
- Henk Postma, natuurfotograaf, docent fotografie NHL Stenden Hogeschool en wadloopgids

Met ondersteuning van:

- Waddenvereniging, Bas Bijl en Wouter van der Heij
- Programma naar een Rijke Waddenzee, Titian Oterdoom en Jeroen van Herk
- Tekstschrijver Annemarie Bergfeld
- Illustrator Ronald van der Heide

Foto's
De foto's zijn beschikbaar gesteld door:

- Henk Postma
- Annemarie Bergfeld

Waddenvereniging

PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE